

Trouw

Maurice van Turnhout – 7 juni 2017

Socrates, maak muziek!

Jos Kessels

Boom, 312 blz., € 25,00

★★★★☆

De schrijver

Na zijn studie wijsbegeerte richtte filosoof, musicus en muziektherapeut Jos Kessels (1948) Eidoskoop op, een bureau voor idee-ontwikkeling. Al vijftientig jaar traint hij managers en bestuurders uit overheid en bedrijfsleven in het socratische gesprek. Van Kessels werden eerder onder meer 'Vrije ruimte' en 'Geluk en wijsheid voor beginners' uitgegeven.

Stelling van dit boek

In Plato's dialoog 'Phaedo' heeft Socrates een terugkerende droom, waarin hem wordt bevolen: 'Maak muziek en oefen je erin!' Wachtend op de gifbeker ziet de filosoof in dat hij deze opdracht niet symbolisch moet nemen, maar letterlijk. Goede filosofie moet 'zingen'. In zijn cel zet Socrates een lied voor Apollo op muziek.

Voor Jos Kessels is Socrates' droom een zinnebeeld voor de verwevenheid van filosofie en muziek. De voornaamste overeenkomst tussen de twee zit in het streven naar harmonie, een verbinding van ongelijke delen tot een sterk en samenhangend geheel. Bij filosofie bestaan die ongelijke delen uit ideeën die met elkaar in tegenspraak zijn, parallel aan de vier hoofdtrappen in de klassieke harmonieleer.

Ook in een socratisch gesprek, Kessels' specialisme, wordt gestreefd naar harmonie: grondtonen (alledaagse prietpraat), kwinten (verdiepende vragen), tertsen (reacties die tot een geschil kunnen leiden) en octaven (hogere inzichten) moeten op elkaar worden afgestemd.

In de alledaagse werkelijkheid zijn hier volop voorbeelden van te vinden: bij een rechtszaak moet de rechter als een dirigent harmonische ordening aanbrengen in een meerstemmig conflict.

*Het socratisch gesprek krijgt
een muzikale verdieping mee*

Kessels gaat uit van het Platonische concept dat de mens in twee werelden leeft: een zintuiglijke, vergankelijke wereld en een blijvende ideeënwereld. Muziek is als geen ander medium in staat om deze twee werelden met elkaar in harmonie te brengen. Het is een 'spiegel van ideeën', ideeën worden inzichtelijk gemaakt op een manier die direct ('on-middellijk') tot de ziel doordringt.

Opvallende passage

Als kind krijgt metafysicus Kessels voor het eerst een inkijkje in de ideeënwereld, vertelt hij: 'Alsof er naast de beroeringen van de ziel ook zoiets bestaat als een wiskunde van het hart, koel, scherp, precies en met een verbluffende werkzaamheid - waarvan je je overigens vaak pas bewust wordt op het moment dat zij wordt aangetast.'

Reden dit boek niet te lezen

Onvermijdelijk komt Kessels in de knoop als hij de muziek van het modernisme behandelt, zoals de atonale muziek van Schönberg. Bij de muziek van het modernisme is de harmonie vaak ver te zoeken en streven componisten niet per se naar het scheppen van een ideële spiegel. Kessels lijkt aanvankelijk geneigd om deze kunsttraditie af te schrijven ('Je kan ideeën niet delen met lege begrippen of klanken'), omdat die niet in zijn harmoniemodel past. Kessels suggereert dat critici modernistische kunst lange tijd niet durfden af te keuren, omdat de nazi's deze traditie eerder zo wreed hadden afgewezen als 'entartete Kunst'.

Anderzijds werkt Kessels ook het argument van Thomas Mann uit, dat Duitsland in 1933-45 juist door de verfijnde klassieke muziekcultuur in barbarij verviel. Omdat de culturele hegemonie van Bach en Beethoven buiten kijf stond, maakte hun muziek de weg vrij voor een gevaarlijk nationalisme dat boven elke kritiek verheven was. De muziek van het modernisme bood een andere, meer aardse manier van kijken en voelen, zonder dat er op een autoritaire manier ideeën werden opgedrongen.

Hiermee articuleert Kessels twee opvattingen over de muziek van het modernisme. Compromitteren hoort bij het streven naar harmonie, stelt hij: de verschillende delen mogen dan onzuiver zijn, als ze samen maar een zuiver geheel vormen, zoals in Bachs 'Das Wohltemperierte Klavier'. Maar heeft de filosoof de twee opvattingen nu met elkaar in harmonie gebracht, of heeft hij ze enkel naast elkaar geplaatst?

Reden dit boek wel te lezen

Met zijn harmoniemodel maakt musicus-filosoof Jos Kessels de structuur van het socratische gesprek inzichtelijk, en geeft hij die een muzikale verdieping mee. Hoe voorkom je dat je als deelnemer aan een gesprek blijft hangen in een grondtoon van geleuter, of dat het gesprek tot een kakofonie verwordt van door elkaar heen kwetterende tertsen? In deze passages van 'Socrates, maak muziek!' komt Kessels' analogie tussen de harmonie van muziek en filosofie sterk tot zijn recht.

Reactie Jos Kessels – Trouw 9 juni 2017

Geachte redactie,

Ik mag van geluk spreken dat Maurice van Turnhout mijn boek *Socrates, maak muziek!* nog drie sterren toekent, nu uit zijn recensie blijkt dat hij het niet goed begrepen heeft (Trouw 7 juni 2017). Anders had hij wel ingezien dat harmonie volgens de ideeënleer niet tot stand komt door het sluiten van compromissen, maar door het overstijgen van tegenstellingen (het woord 'compromitteren' dat hij gebruikt betekent iets heel anders dan hij bedoelt). In mijn boek staan verschillende opvattingen over muziek en filosofie

naast elkaar, niet slechts de twee die hij noemt. Het boek probeert duidelijk te maken hoe je, net als in andere socratische gesprekken, daarin tot een daadwerkelijke harmonie komt: niet door het sluiten van compromissen, dat is juist de dood in de pot, maar door jezelf en de bekende standpunten te overstijgen in een idee, het octaaf. Het boek geeft daar allerlei voorbeelden van, die hebben bij hem kennelijk geen weerklank gevonden. Harmonie is een lastig ding.

Jos Kessels